Hazai András

Félszegen társalogtak

Félszegen társalogtak, nem tudtak máshogy.

Mindketten szegény, sokgyerekes családba születtek, kevés figyelem jutott rájuk, hamar munkába kellett állniuk. Jánost már tizenhárom évesen beszervezték a munkásmozgalomba, onnantól sok időt nem is töltött otthon. Új családot talált a Szakszervezeti Testedző Körben. Tornáztak, előadásokat hallgattak a viharvert ábrázatú elvtársaktól, akiket a központ küldött, és hétvégente kirándultak a budai hegyekbe. Tábortüzet raktak, énekeltek. Néha esténként leszedték a súlyzókról a nehéz vasakat, és a rúddal a kezükben elmentek hungaristákkal verekedni, aztán futottak a rendőrök elől. Jánosnét (aki akkor persze még nem Jánosné volt) is egy kiránduláson ismerte meg, amikor 15 évesen kiengedték, miután fél évet ült mint illegális kommunista. Minden olyan természetes volt, itt még nem voltak félszegek. Nem volt zavar, vagy meggondolás, csak történtek a dolgok egymásba fonódva, egymásból következve. Azt gondolták, ez a szerelem, és valószínűleg igazuk volt.

Aztán az élet elsodorta őket egymás mellől, amikor Jánost másodszor is letartóztatták, ezúttal nem csak azért, mert ott volt, hanem tiltott röplapok terjesztéséért. Most egy évet kapott. Ezt a szokását megtartotta, lassan, de stabilan nőttek a büntetési tételek, ám amikor röviden szabadlábon tartózkodott, akkor azonnal megkereste Jánosnét.

Végül a világháborúban azon kevesek közé tartoztak mindketten, akiknek volt bátorsága szembeszállni a nácikkal. János meglehetősen aktív volt fegyveres ellenállóként, végül egy besúgónak köszönhetően elkapták, amikor épp robbanótölteteket helyezett el a sínek mellett Soroksáron. Fél évet ült a Gyűjtőfogházban úgy, hogy közben a bal bokája a jobb csuklójához volt bilincselve folyamatosan. Azaz… Negyvenöt koratavaszán az egyik smasszer, hogyaszongya „én mindig jól bántam magukkal”, levette a bilincseket reggelente, hadd tornázzanak egy kicsit a kommunista foglyok, ha már úgyis mindjárt megérkeznek az oroszok, aztán adott esetben némelyek tanúskodni fognak a brutálisan kegyetlen őrök ellen. Nem túl fontos érdekesség, hogy később ezt az okosan előre gondolkodó őrt többek közt pont János vallomása alapján ítélték halálra. János meg évtizedek múltán végül az egyik itt szerzett sérülésének a szövődményébe hal bele. Meg Jánosné hiányába.

A Gyűjtőben töltött időről egyszer megkérdezték egy interjúban:

– Megverték?

– Nem, nem vertek. – János mindig a szabatos fogalmazás híve volt. – Kínoztak.

– De hát miért?

– Nem voltak velem megelégedve.

Nyilván azért tartották bent ilyen sokáig, mert információkat akartak megtudni tőle a többi illegális kommunistáról. Mintha mondjuk, öt hónap után lett volna esélye bármi használhatót mondani, ha akart volna is. Máskor egyébként azt mesélte erről az időről, hogy a testi-lelki kínzás hatására mindenki beszél.

Egy másik jóembert, aki kihallgatótiszt volt a börtönben, tehát még inkább felelős többek lassú kínhaláláért, János ment el letartóztatni a falujába egy elvtársával kocsin szintén még negyvenötben, talán még május vége előtt. Valószínűleg ez az elvtársa vezetett, hiszen épségben leértek. Ebben a faluban aztán ismét kiderült, hogy milyen furcsa is a világ, hiszen a kegyetlenkedő, és ebben örömét lelő főhadnagyot itt Miklós bácsiként ismerték, aki mindig kedves, jókedvű és segítőkész. Nem is örültek, hogy jönnek ezek az emberek Pestről, hogy elvigyék a bácsit bilincsben, így hát vagy harmincan kaszára, kapára kaptak, és amíg Jánosék a házban magyarázták el, hogy akkor most mi lesz, ők összegyűltek kint a kapu előtt.

János, aki életében először ötvenkettőben Sztálin dácsájában látott cowboy-filmet, előhúzta a pisztolyát, és megmutatta az összegyűlt dühös férfiaknak:

– Nyolc golyóm van, maguk több tucatnyian vannak. Le tudnak győzni. De kíváncsi vagyok, ki lesz az első nyolc próbálkozó.

Ezután foglyukkal beültek az autóba, és elhajtottak.

Egyébként a fél év Gyűjtő után életfogytiglani kényszermunkára ítélték Dachauban, de Jánosék néhányan felfeszítették a vagon alját, és megszöktek a transzportból. Szerzett fegyvert, és folytatta a harcot, amíg végül rá nem akadt az előrenyomuló Vörös Hadseregre.

Jánosné ezzel szemben megjárta a koncentrációs tábort, Sachsenhausenben volt közel egy évet. Az illegális Kommunista Párt Majakovszkijról elnevezett ferencvárosi sejtjében úgy alakult, hogy egyedül ő nem volt zsidó, és mégis egyetlenként ő volt lágerben. Elvtársai közül néhányan megúszták, de legtöbben vagy meghaltak rajtaütésekben, vagy kihallgatások során vesztették életüket. Nem igazán tudtak jól konspirálni, rengeteg volt a lebukás, de hát ekkoriban még meglehetősen csináld magad mozgalom voltak. A Szovjetunióban képzett, felkészült, jól szervező párttagok közül sokan messze a front mögött, a biztonságos hátországban vészelték át ezeket az éveket.

A háború, az átélt szenvedések megváltoztatták őket. Emlékeztek, hogy szeretik egymást, így hát összeházasodtak. Jánosné sok évvel később elmesélte a kisunokájának, hogy a táborban, ha az elvtársak egyike beteg lett, akkor a többiek mindig adtak neki egy-egy kanállal, a napi egy csajka marharépalevesükből, és ezzel a beteg pont annyit kapott, mintha két adagot ehetett volna. Emiatt persze mindenki meggyógyult. Mégse akart a kisgyereknek arról beszélni, hogy csak az ő 11 hónapja alatt az általa ismert negyvenegynéhány sachsenhauseni magyar kommunista közül vagy másféltucat elpusztult. Persze valószínűleg ennél is sokkal többen haltak volna meg, ha nem tartanak össze, nem segítenek egymáson. Talán nem is a betegeknek juttatott fejenként egy kanál extra leves jelentette kalóriák számítottak a legtöbbet, hanem a tudatállapot, hogy ott vannak egymásért, és a hit, hogy egy olyan ügyet szolgálnak, amiért érdemes a több hónapos kegyetlen éhség közepette is meghozni az áldozatot, és elvonni a saját szájuktól az ételük egy részét. Az emberséget többre tartották a saját életüknél is. De elkalandoztam.

János kevésbé értette, mit kell, és mit lehet egy hatévesnek mondani, de hát ő már csak ilyen volt. Ugyanakkor az alábbi párbeszéd sincs bölcsesség híján.

– Nagypapus, te tényleg harcoltál a világháborúban?

– Igen, harcoltam.

– És kivel voltál? Ki volt az ellenséged?

– A fasiszták és a nyilasok voltak az ellenség.

– Ők voltak a gonoszok, és te voltál a jókkal, ugye?

– Így van, bikfic, így van.

– És ezek a nyilazók meg a fasiniszták, ők a németek, ugye?

– Igen.

– És meg is öltél ilyen németeket?

– Meg én.

– Óóó… – A kisfiú elgondolkodott. – De hát biztosan megérdemelték.

– Én nem tudom, hogy megérdemelték-e – adott a rá jellemző egyenességgel további gondolkodnivalót az unokájának. – Ők voltak kéznél.

A háború után már mindig félszegek voltak. Nem lehet olyan borzalmakat látni és átélni, mint amilyeneket ők, és nem megváltozni. Ezt azonban nem feltétlenül tudták magukról, legalábbis János nem. Ő mindig biztos volt a dolgában. Már ötvenéves is elmúlt, amikor vásárolt egy új, piros Ladát, és büszkén mutatta Jánosnénak. Az ezt követő vitában közel került ahhoz, hogy mentőt hívjon feleségére, de végül nagy nehezen, a szomszédok bevonása után hagyta magát meggyőzni, hogy az autó valójában zöld, ő meg színvak. Ezt megerősítette másnap a szemész is.

Vezetni még mindig nem tudott rendesen, ezért sofőr hordta be a fontos hivatalba fontos munkát végezni, amit egyébként ezen fontosságnak, és alkatának megfelelően nagyon komolyan is vett, és nemzetközileg is jelentős sikereket ért el benne. Szóval ez a sofőr udvarias ember lévén, amikor János azt mondta neki, hogy hatkor vegye fel a kapuban, már 5:55-kor ott volt, nehogy az igazgató elvtársnak várnia kelljen rá. Persze ez a bizonyos igazgató elvtárs, amikor észrevette, hogy szegény Berci ott áll a latyakban a ház előtt, arra gondolt, hogy ez mégse járja, amúgy is ő kel korábban, hogy idáig eljöjjön, nem lehet, hogy még várjon is rá ez a rendes melós, inkább másnap háromnegyedre lement, így csak be kellett szállnia, ahogy megérkezett a másik. Berci megszeppent, amikor látta, hogy János már kint van, mire megérkezik, így inkább másnap harmincötre odaért… Végül egyik reggel, amikor a férje öt után öt perccel kilépett a lakásból, Jánosné közbeavatkozott, és visszaállt a rend reggel hatra, vagyis inkább öt óra ötvennyolcra.

Persze ez a fontos hivatal már korántsem volt annyira fontos, mint amiket korábban viselt, még mielőtt kegyvesztett lett, és partvonalra szorult. Ha a története 45-ig hősies is, a későbbi ténykedése már árnyékosabb képet mutat, mint az a valóságban lenni szokott: a második világháborúnál maradva a Soá túlélőit a szovjet kiskatonák erőszakolgatták módszeresen, ahogy néhány évtizeddel később az afrikai mészárlások elől menekülő tinilányokat meg az ENSZ európai békefenntartói – ha már a békét nem sikerült fenntartani. Vagy másik, sokkal kisebb súlyú példa, hogy Szarajevó 1995-ös hőse, Bruce Dickinson alig húsz évvel később a Brexitre szavazott… A dolgok nem feketék és fehérek.

János mindig nagyon határozott volt, ami azért elég veszélyes, mert ez vezetett azokhoz a dolgokhoz, amiket kommunista vezetőként csinált. Hogy mik ezek a dolgok? Bármi, amire a hierarchiában fölötte álló elvtársak utasították. Hitt a Mozgalomban, hitt a Bölcs Vezérben, hitt az igazukban. És hitt abban, hogy a cél szentesíti az eszközt.

A javára írandó, hogy nem élt vissza a hatalmával. Sok elvtársa például villákban lakott a Rózsadombon, neki eszébe sem jutott, hogy jobbra volna szüksége a takaros kis lakásuknál a budai társasházban. Aztán valamikor 56 után már nem volt vezető. Kapott egy fontos állást a politikában, és a honvédségnél pedig lassan elfelejtették.

Ő nem felejtette el a katonaságot, fontosnak tartotta, hogy megvédjék a szocialista haza vívmányait. A fiának is megígérte, hogy ha hivatásos katona lesz, akkor kap tőle egy autót, de ez nem jött össze neki, a srác inkább buszozott. Nem volt mintája, így nem tudta, hogy kell szeretetben,

közelségben felnevelni egy gyereket, de így ügyesen manipulálni sem volt képes.

Erről a fiúról társalogtak félszegen valamikor az ötvenes évek legelején. Mint máskor is sokszor, hosszan hallgattak. Ezek amolyan tartalmas, harmonikus és nem feszengős hallgatások voltak, még akkor sem, amikor ilyen nehéz témák kerültek elő.

– A területi megbízott elvtárs rendelkezésünkre bocsátja a szóba jöhető jelöltek egészségügyi adatait, ez alapján választunk közösen, hiszen utána mindkettőnké lesz.

– Rendben, János, így csináljuk. De ne kényszerítsünk senkit.

– Már miért kényszerítenénk? A pártért teszik, önként és boldogan.

– A pártért, de egy kicsit értünk is.

– Nos igen. Úgy tervezem, hogy jövő héten már meg is tudjuk hozni a döntést, és onnantól kezdve megvan az irány.

Jánosnénak nem lehetett gyereke. A lágerben annyira megverték, hogy a méhe teljesen alkalmatlanná vált egy baba kihordására, és mindkét petefészke leszakadt. Nagyon szerettek volna gyereket, de nem akartak örökbe fogadni, úgy gondolták, legalább egyikük génjeit örökölje a kicsi. Így végül elhatározták, hogy keresnek egy rendes, becsületes munkás vagy paraszti származású lányt, aki vállalja, hogy Jánossal kisbabát nemzzen, kihordja, és aztán lemondjon róla. A mesterséges megtermékenyítést hosszas gondolkodás után elvetették, túlságosan fontosnak tartották titokban tartani az egész ügyet, nehogy egy ellenséges ügynök később a gyereken keresztül zsarolni tudja őket, az orvosokat pedig nem tartották ideológiailag elég megbízhatónak ahhoz, hogy nyugodtak legyenek a diszkréciójuk felől.

– Terv szerint, ha nincs éppen ciklusa, akkor jövő hét végétől minden nap a minisztériumból hazajövet megállok az erre a célra biztosított konspirációs lakásban, és megpróbálkozom azzal, hogy megtermékenyítsem az elvtársnőt. Természetesen sajnálatos módon mi nem élhetünk házaséletet ebben az időszakban, hiszen vigyáznunk rá, hogy a lehető legtermékenyebb legyek.

– Tudom János, én is így szeretném.

– Ha a dolgok megfelelően alakulnak, egy év múlva már kezedben lehet a kisbabánk.

– Az nagyon jó lesz, János. Egy dolog aggaszt. Mi lesz, ha mégis kiderül?

– Nem derülhet ki. A Belügyminisztériumban néhány régi harcostársunkon kívül senki nem fogja tudni, még a gyermek sem.

– És a… az anya?

– Ő nem anya, te vagy az anya. Ő csak kihordja. De hogy kérdésedre válaszoljak, elhivatott elvtársnőt keresünk, aki kellőképpen elkötelezett.

– Mégis… Nem szeretném, hogy baja essen.

– Nem fog. Néhány nyomozó elvtárs figyelni fogja még a születés után is, ha bármi gyanú merülne fel a megbízhatóságát illetően, akkor rögtön internáljuk, de csakis akkor, ha szükséges.